

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
(магістра)**

**з теми: «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
СТАНОВЛЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН ПОДРУЖЖЯ»**

**Виконав: студент 2 курсу
Ps1-M24 групи
спеціальності 053 Психологія
Роїк Владислав Валентинович**

**Керівник:
Чайковська Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології**

**Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри
загальної та практичної психології**

Кам'янець-Подільський – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ	
МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН ПОДРУЖЖЯ.....	10
1.1. Міжособистісні взаємини як психологічне явище	10
1.2. Етапи та фактори стабільності міжособистісних взаємин.....	21
1.3. Кризові етапи подружнього життя.....	29
1.4. Психологічні особливості сімейних труднощів і конфліктів	34
Висновки до першого розділу	41
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН У ПОДРУЖЖІ.....	42
2.1. Методичні основи вивчення подружніх взаємин	42
2.2. Аналіз динаміки міжособистісних взаємин подружжя.....	45
2.3. Психологічні поради щодо вдосконалення комунікації між подружжям	56
Висновки до другого розділу	59
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. У період ранньої дорослості людина активно входить у всі сфери соціального життя: відокремлюється від батьківської сім'ї, обирає партнера, приймає рішення щодо шлюбу й створення власної родини.

Проблематика сучасної сім'ї є предметом вивчення багатьох наук – психології, педагогіки, соціології, демографії та економіки. Дослідники аналізують емоційні аспекти шлюбних відносин, причини самотності в шлюбі, фактори розпаду сім'ї, особливості виховання дітей у родинному колі. У науковому дискурсі переважає увага до подружніх стосунків, які формуються на основі вільного вибору партнерів, адже саме вони становлять ядро сімейних взаємин.

Сім'я виступає одним із головних соціальних інститутів, у межах якого здійснюється становлення особистості, засвоєння моральних цінностей, соціальних норм і моделей поведінки. Саме в родинному середовищі дитина вперше набуває досвіду спілкування, довіри, підтримки та взаєморозуміння. Якість міжособистісних взаємин у родині безпосередньо впливає на емоційний комфорт її членів, рівень соціальної адаптації, самооцінку та подальше формування відносин у дорослому віці.

Характер родинних взаємин визначається багатьма чинниками: типом виховання, особливостями спілкування, емоційним кліматом, ролями, які виконують члени сім'ї, ступенем згуртованості, взаємоповаги й відповідальності. Гармонійні відносини створюють відчуття безпеки, формують довіру та впевненість у собі, тоді як конфліктні чи емоційно відчужені – спричиняють психологічний дискомфорт, тривогу й труднощі у спілкуванні за межами сім'ї.

Дослідження міжособистісних взаємин у сім'ї проводили багато науковців. Значний внесок у розробку структури та динаміки сімейних відносин зробили Ю. Альошина, О. Бондарчук, І. Ващенко, А. Волкова, С.

Голод, В. Дружинін, В. Зацепін, С. Ковальов, І. Кон, Т. Титаренко, М. Тутушкіна, В. Шейнов, Л. Шнейдер. Проблеми сімейних конфліктів та способи їх подолання розкриваються у працях Дж. Готтмана, С. Дворяка, Е. Ейдемільлера, Г. Навайтиса, В. Сатир, В. Сисенка, В. Юстицькіса.

Необхідність подальших досліджень сімейних взаємин зумовлена кризою інституту сім'ї, яку відзначають представники різних галузей науки. Ця криза має як кількісний вимір – зниження народжуваності, збільшення кількості розлучень і дисфункційних сімей, – так і якісний, що стосується трансформації моральних цінностей, зменшення виховного потенціалу родини, зростання психологічних проблем у її членів. У зв'язку з цим особливого значення набувають наукові розвідки, спрямовані на вивчення природи міжособистісних відносин у сучасній сім'ї та пошук шляхів подолання деструктивних тенденцій.

Дослідження міжособистісних стосунків дозволяє глибше зрозуміти закономірності функціонування подружніх відносин, динаміку розвитку партнерів та формування психологічного клімату родини.

Сучасна сім'я як соціальна система та інститут перебуває у стані певної «вікової кризи», що свідчить про перехід до нового етапу еволюції. В умовах сьогодення матеріальне забезпечення родини більше не є виключно сферою відповідальності чоловіка, що призводить до поступової зміни патріархальної моделі на біархальну. У результаті цього зростає роль нематеріальних функцій сім'ї – задоволення емоційних, інтелектуальних і духовних потреб її членів.

До недавнього часу шлюб здебільшого розглядався як форма економічного чи політичного об'єднання, а не як джерело емоційної підтримки або психологічної гармонії. Проте в сучасному суспільстві його сутність зазнає значних змін: матеріальні й соціально-політичні чинники вже не мають такого визначального впливу, відходить на другий план традиційний розподіл ролей і авторитарність, зменшується тиск суспільних норм і звичаїв. За таких умов основними мотивами вступу до шлюбу стають

духовна близькість, почуття любові, спільність цінностей і світогляду. Хоча людина іноді може відчувати самотність, вона завжди прагне розуміння, прийняття, теплих почуттів і бажання бути значущою для когось – коханою. Так само природним є її прагнення віддавати любов, турботу, ділитися емоціями та найглибшими переживаннями. Саме шлюб і сім'я залишаються основним соціальним простором для реалізації цих базових потреб.

У сучасних соціально-економічних умовах нестабільність у суспільстві загострює низку проблем, що безпосередньо впливають на сімейне життя. Економічні труднощі, безробіття, недостатній житловий добробут зумовлюють зниження народжуваності, напруження у стосунках між подружжям, а також негативно позначаються на психологічному кліматі родини. Усе це веде до зростання кількості розлучень і посилення дисгармонії у взаєминах.

Психологічна наука про сім'ю досліджує закономірності її виникнення, розвитку та розпаду як малої соціальної групи, а також визначає чинники, що впливають на ефективність її функціонування. У фокусі цих досліджень перебувають питання готовності до шлюбу, формування партнерських взаємин, комунікації між членами сім'ї, розвитку родини на різних етапах її існування, а також особливості соціально-психологічної взаємодії в ній.

Реакція родини на життєві виклики є різною. Для одних труднощі стають джерелом конфліктів, напруженості, втрати задоволеності сімейним життям, погіршення психологічного стану або навіть причиною розлучення. Інші ж, навпаки, у кризових обставинах виявляють згуртованість, готовність підтримувати одне одного й спільно долати труднощі. Вирішальним у цьому процесі є не лише наявність проблем, а передусім структура сім'ї, рівень її організованості та здатність конструктивно реагувати на стресові ситуації.

Сім'я виконує важливу психогігієнічну функцію, сприяючи підтриманню психічного здоров'я суспільства. Вона забезпечує своїм членам почуття стабільності, безпеки, емоційного затишку й водночас створює умови для самореалізації. Гармонійна родина є простором, де

задовольняються базові потреби людини – у любові, близькості, взаєморозумінні, повазі, визнанні та належності до спільноти. У такому середовищі особистість отримує можливість розвиватися, стверджувати себе, досягати внутрішньої рівноваги та духовного зростання. Таким чином, сім'я є базовим осередком задоволення біологічних, емоційних, соціально-психологічних і матеріальних потреб людини.

Кожна родина формує власну мікрокультуру, у якій поєднуються спільні цінності, традиції, звички й норми поведінки. Подружжя, створюючи власний стиль життя, спирається на соціальні стандарти, що панують у суспільстві, а також на досвід, отриманий у батьківських родинах, доповнюючи його власними уявленнями про гармонійні взаємини.

Вивчення та діагностика сімейних труднощів – складний і багатовимірний процес. Проблеми у шлюбі часто зумовлюються не лише індивідуальними особливостями партнерів, а й їх недостатньою поінформованістю у сфері сімейної психології. Нерідко конфлікти й непорозуміння виникають через відсутність теоретичних знань, які могли б допомогти налагодити взаємодію. Тому роль психолога полягає не лише у виявленні й усуненні проблем, але й у здійсненні просвітницької діяльності, спрямованої на попередження можливих ускладнень у подружніх стосунках.

Отже, аналіз міжособистісних відносин у сім'ї має важливе значення для психологічної науки, оскільки саме вони є ключовим чинником формування особистості, розвитку її емоційної зрілості та соціальної компетентності.

Таким чином, актуальність і недостатній рівень дослідження означеної проблеми зумовили вибір теми магістерської роботи: «Соціально-психологічні засади становлення міжособистісних взаємин подружжя».

Об'єктом дослідження є зміст і особливості міжособистісних взаємин подружжя.

Предмет дослідження становлять соціально-психологічні основи формування міжособистісних взаємин подружжя.

Метою роботи є виявлення та аналіз психологічних особливостей міжособистісних взаємин подружжя на різних етапах розвитку сімейного життя.

Основні завдання дослідження:

1. Розкрити подружні взаємини з позиції сучасної психологічної науки.
2. Визначити основні етапи становлення та чинники, що забезпечують стабільність міжособистісних відносин у шлюбі.
3. Описати типові психологічні труднощі та кризові ситуації, характерні для подружнього життя.
4. Провести емпіричне дослідження динаміки взаємин у сім'ях на різних етапах подружнього життя.
5. Розробити практичні поради та рекомендації для психологічного консультування подружжя з метою оптимізації міжособистісних відносин.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що психологічні чинники (зокрема рівень взаєморозуміння, емоційна привабливість, взаємоповага та установки подружжя щодо сімейного життя) суттєво впливають на якість міжособистісних взаємин у шлюбі. Крім того, тривалість шлюбу визначає емоційну напруженість стосунків: пари, які перебувають у шлюбі понад 5–10 років, частіше демонструють вищий рівень емоційної напруги.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та перевірки гіпотези застосовано комплекс методів:

- Теоретичні – аналіз і узагальнення наукових джерел, систематизація та класифікація літератури, порівняння й синтез результатів попередніх наукових досліджень.
- Емпіричні – спостереження, анкетування, тестування із застосуванням таких методик, як методика О. Волкової «Діагностика подружньої взаємної задоволеності», тест «Задоволеність шлюбом» (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко), методика «Подружнє спілкування» (Ю. Альошина, Л. Гозман, Є. Дубовська).

- Математичні – кількісна обробка та статистичний аналіз результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. До вибірки увійшло 45 подружніх пар віком від 25 до 40 років, які перебувають у шлюбі. Емпірична частина дослідження проводилася в онлайн-форматі за допомогою платформи Google Forms.

Теоретична значущість одержаних результатів полягає у розширенні наукових уявлень про міжособистісні відносини у шлюбі та конкретизації їх соціально-психологічних характеристик. Результати роботи уточнюють теоретичні положення щодо структури, динаміки та чинників подружніх стосунків, що становить цінний внесок у подальший розвиток досліджень цієї теми.

Наукова новизна полягає у вивченні динаміки міжособистісних стосунків подружжя на різних стадіях шлюбу в контексті сучасних трансформацій суспільних цінностей, що дозволяє здійснити нове теоретичне осмислення цих процесів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання їх у психологічному консультуванні, підготовці тренінгових програм і заходів, спрямованих на розвиток гармонійних подружніх відносин, а також у створенні рекомендацій для підвищення якості сімейного життя в умовах змін соціокультурних орієнтирів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи відображено в публікації автора, обговорено на засіданнях кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Результати проведеного дослідження доповідалися автором та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора Шинкарюка А.І. (Кам'янець-Подільський, 27 жовтня 2025 р.); на VII International scientific and

practical conference «Current problems of modern inventions and theories», (October 13-15, Sofia, Bulgaria, 2025.).

Публікації. Чайковська О.М., Роїк В.В. Особливості міжособистісних взаємин у сім'ї. *Abstracts of VII International scientific and practical conference «Current problems of modern inventions and theories»*, October 13-15, Sofia, Bulgaria, 2025. Рр.128-130. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2025/08/CURRENT-PROBLEMS-OF-MODERN-INVENTIONS-AND-THEORIES.pdf>

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань). Робота містить 5 рисунків.

ВИСНОВКИ

1. У ході дослідження було з'ясовано, що міжособистісні взаємини подружжя становлять складну психологічну систему, в основі якої лежать емоційна близькість, взаємна повага, довіра, відповідальність і здатність до компромісу. Вони визначають не лише якість сімейного життя, а й рівень психологічного благополуччя кожного з партнерів.

2. Встановлено, що розвиток подружніх взаємин має етапний характер і супроводжується як періодами гармонії, так і кризовими моментами, пов'язаними зі зміною ролей, очікувань чи життєвих обставин. Стабільність шлюбних стосунків значною мірою залежить від індивідуально-психологічних особливостей подружжя, рівня їх емоційної зрілості, спільності цінностей і конструктивності спілкування.

3. Проаналізовано, що конфлікти й труднощі є невід'ємною частиною сімейного життя, однак за умови їх своєчасного усвідомлення та конструктивного подолання вони можуть стати ресурсом для подальшого розвитку взаємин. Ефективна взаємодія, емпатія, толерантність і психологічна культура подружжя є запорукою зміцнення сімейних зв'язків.

4. Гармонійні міжособистісні взаємини у шлюбі формуються через поєднання емоційної зрілості партнерів, взаємної підтримки та готовності спільно долати труднощі. Усвідомлення закономірностей розвитку подружніх стосунків і вміння керувати ними є важливою умовою стабільності сім'ї та її позитивного психологічного клімату.

5. Проведене дослідження міжособистісних взаємин у подружжі дозволило встановити, що гармонійність і стабільність сімейного життя залежать від рівня комунікації, емоційної близькості та психологічної сумісності партнерів. Подружні стосунки є динамічним процесом, який проходить кілька етапів розвитку – від емоційно-романтичного періоду до зрілого партнерства, заснованого на довірі, взаємоповазі та відповідальності.

6. Отримані результати емпіричного дослідження підтвердили, що з роками у стосунках відбувається переорієнтація з емоційної насиченості на глибше взаєморозуміння та підтримку. Молоді пари характеризуються високим рівнем емоційної привабливості, але недостатнім рівнем взаємопізнання; подружжя середнього стажу демонструє зростання взаєморозуміння, проте зниження романтичності; у зрілих сім'ях домінують стабільність і спокій, але зменшується інтенсивність емоційного контакту.

7. Визначено, що рівень задоволеності шлюбом змінюється хвилеподібно: спочатку він є найвищим, згодом знижується через побутову адаптацію, а у зрілих парах стабілізується завдяки глибокій взаємоповазі й прийняттю партнера. Комунікативна взаємодія виступає центральним чинником сімейної гармонії – саме від якості спілкування залежить здатність подружжя долати конфлікти, підтримувати довіру й емоційну єдність.

8. Запропоновані психологічні рекомендації – розвиток навичок активного слухання, відкритого вираження емоцій, емпатії, поваги до особистісних меж і конструктивного вирішення суперечностей – є ефективними засобами зміцнення стосунків. Їх упровадження сприяє підвищенню рівня задоволеності шлюбом, формуванню позитивного емоційного клімату й профілактиці конфліктів.

9. Отже, результати дослідження підтверджують, що гармонійні подружні взаємини базуються на взаєморозумінні, довірі, співпраці та взаємній підтримці. Ефективна комунікація й емоційна зрілість партнерів є фундаментом стабільного, щасливого та повноцінного сімейного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н.М. Вплив сімейного чинника на формування комунікативних навичок у старших дошкільників із порушеннями зору та інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць* / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. V. У 2-х томах. т.1. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2015. С. 16–26.
2. Бабяк О.О. Формування афективного компонента міжособистісних стосунків школярів зі ЗПР у шкільній групі. *Гуманістична парадигма в спеціальній освіті: наука і практика: зб. тез.* Поліграф плюс, 2015. С. 62–64.
3. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 96 с.
4. Ващенко І.В., Кондрацька Л.В. Особливості сімейних взаємин у сучасних подружніх парах. *Наука і освіта.* 2005. № 3–4. С. 13–17.
5. Ващенко І.В. Психологічні аспекти дослідження сімейних конфліктів. *Вісник ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія.* Харків : ХДПУ, 2004. Вип. 13, ч. 1. С. 51–57.
6. Вірна Ж.П. Адаптаційний профіль задоволеності життям особистості. *Проблеми сучасної психології.* 2013. № 2. С. 20–25.
7. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
8. Іващенко А.С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України.* 2012. № 5. С. 1–12.
9. Горецька О.В. Аналіз дитячо-батьківських стосунків як психологопедагогічна проблема. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. С.Д. Максименка. Київ, 2005. т. XII, вип. 5. С. 128–138.

10. Євсюкова А.О. Міжособистісна взаємодія молодого подружжя. *Теорія і практика сучасної психології*. №1. 2016. С. 16–21.
11. Кемпбел Р., Чепмен Г. П'ять мов любові у подружжі. Львів : Свічадо, 2008. 188 с.
12. Кібальна К.О. Особливості діагностики міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічна наука): зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006». 2016. Вип. 7 т. 1. С. 185–196.
13. Кляпець О.Я. Життєві завдання особистості як умова реалізації її шлюбно-сімейних домагань. *Наук. студії із соц. та політ. психології*: Зб. ст. АПН України, Ін-т соц. та політ. психології. Київ : Міленіум, 2007. Вип. 16 (19). С. 205–214.
14. Коваленко О.Г. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку: психологічні аспекти: монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015. 456 с.
15. Коваленко А.Б., Корнеєв М.Н. Соціальна психологія : підручник. Київ : [б. в.], 2006. 400 с.
16. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. Київ : Ніка-центр, 2011. 296 с.
17. Коваленко А.Б. Психологія міжособистісного взаєморозуміння: підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2010. 215 с.
18. Котлова Л.О., Саух І.Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Випуск 1. С. 223–228.
19. Кочарян О.С. Типологічні особливості організації особистісного симптомокомплексу відповідальності. *Актуальні проблеми практичної психології* : зб. наук. пр. Херсон : ПП «Вишемирський В.С.», 2006. С. 120 – 123.

20. Кравченко Т. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах. *Соціальна психологія*. 2006. № 2 (16). С. 142–150.
21. Кротенко В.І. Психологічний супровід батьків під час навчання дітей в інклюзивних класах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 24. С. 315–320.
22. Кузьменко Т.М. Соціологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 320 с.
23. Ляшенко В.В. Особливості ставлення батьків до дітей з особливими потребами. Система надання освіти дітям з особливими потребами в умовах сучасного навчального закладу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Лисичанськ 14 грудня 2016 року.). Лисичанськ: ВП «ЛПК ЛНУ», 2016. С. 84–88.
24. Максименко С.Д. Психологія особистості: підручник. Київ : ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
25. Максимова Н.Ю. Сімейне консультування : навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2015. 304 с.
26. Мартиненко І.В. Проблема труднощів у спілкуванні в загальних та спеціальних психологічних дослідженнях. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О. В. Гаврилова. Вип. IV. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2014. С. 215–225.
27. Мороз Р.А. Моделі шлюбно-сімейних відносин. *Психологічна газета*. 2014. № 1. С. 8–11.
28. Михальська С.А. Вплив сім'ї на формування особистості дитини. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 121(2). С. 22–28.
29. Ничкало Н. Психологія для всіх і для кожного. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 6. С. 197–202.

30. Обухівська А.Г., Ілляшенко Т.Д. Проблема психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з порушенням психофізичного розвитку. *Особистість в умовах кризових викликів сучасності: Матеріали методологічного семінару НАПН України* (24 березня 2016 року). Київ, 2016. С. 495–502.
31. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навчальний посібник для ВНЗ (рек. МОН України). Київ, 2010. 136 с.
32. Погорільська Н.І. Виховна позиція матері дитини-інваліда як психологічний чинник її адаптивної поведінки. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Київ, 2007. Вип. 17 (20). С. 171–178.
33. Психологія. під. ред. Ю. Трофімова. Київ : Либідь, 2000. 558 с.
34. Психологія сім'ї. Навчальний посібник за заг. ред. В.М.Поліщука. Суми. «Університетська книга». 2008. 156 с.
35. Психологія сім'ї: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л.В. Помиткіна, В.В. Злагодух, Н.С. Хімченко, Н.І. Погорільська. Київ: НАУ, 2011. 272 с.
36. Психологія сімейних взаємин: навч. посіб./ за заг.ред. Корольчука М.С. Київ : Ніка-Центр, 2011. 296 с.
37. Радченко М.І. Адаптаційні можливості батьків дітей з особливими потребами та специфіка їх психокорекції. *Актуальні проблеми психології*. Київ : Гланік, 2008. Том X. Частина 8. С. 509–516.
38. Радчук В.М. Компоненти психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків. *Наукові записки. Серія «Психологія та педагогіка» : наук. зб.* Острого : Острозька академія, 2012. Вип. 19. С. 182–186.
39. Романенко О.В. Застосування соціально-психологічного тренінгу в системі психологічної допомоги дітям з тяжкими порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. № 27. С. 174–179.

40. Руденко Л.А. Міжособистісні стосунки як чинник соціального становлення особистості. *Наукові записки УКУ*, 2014. Ч. 4: Педагогіка. Психологія, вип. 1. С. 198–207.

41. Соколова Г.Б. Актуальні питання психолого-педагогічного супроводу сімей, які виховують дитину з обмеженими можливостями здоров'я. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць* / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. 7. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори, 2006, 2016. С. 215–225.

42. Титаренко Т.М., Кляпець О.Я. Запобігання емоційному вигоранню в сім'ї як фактор гармонізації сімейних взаємин : [навч.-метод. посібник]. Київ : Міленіум, 2007. 142 с.

43. Терещенко М.В. Дошлюбні уявлення про сімейне життя як чинник подружнього взаєморозуміння. *Вісник психології і педагогіки* : зб. наук. праць. Київ, 2013. Вип. 13. №6. С. 106–114.

44. Тичина К.О. Особливості міжособистісних стосунків у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*, 2018. (41), С. 360–370. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-41.360-370>.

45. Тичина К.О. Тренінг гармонізації дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. *Науково-практичний журнал «Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів»*. 2018. № 1. С. 16–23.

46. Тищенко В.В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років: поради батькам: навч.-метод. посіб. Київ: Літера ЛТД, 2006. 128 с.

47. Ткаченко В.Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта : журнал*, 2010. № 3. С. 113–116.

48. Фаринич О.Ю., Щербан Т.Д. Психологічні особливості студентських сімей. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. С. 713–724.

49. Федоренко Р.П. Психологія молодії сім'ї і сімейна криза : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.

50. Фера С.В. Особливості сімейної взаємодії в родинах, що виховують дитину з особливими потребами. *Психологія та педагогіка: історія розвитку, сучасний стан та перспективи досліджень: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (15–16 вересня 2017 р., м. Одеса)*, 2017. С. 37–40

51. Філіпчева Г.О., Бердо К.О. Вплив батьківських уявлень на формування образу сім'ї у студенток-психологів. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія Психологія* : журнал. 2010. №9/1. Вип. 16. С. 103–112.

52. Фомюк Г.А., Кудіна О.А. Невдале подружнє життя: теоретичні та практичні аспекти психологічного діагностування і консультування. Київ : Оріяни, 2004. 144 с.

53. Фомічова В.М. Уявлення молоді про чинники щасливого подружнього життя. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : зб. наук. праць. Київ, 2015. № 2 (27). С. 90–96.

54. Хазратова Н.В. Тренінг адаптації першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі освіти (включення до соціально-психологічного простору організації). *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 5. С. 27–31.

55. Хлопоніна Н.Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування : автореф. дис. ... канд. психол. наук; Інститут соціальної та політичної психології АПН України. Київ, 2017. 25 с.

56. Хохліна О.П. Методологічні й теоретичні основи психології: навчальний посібник. Київ : НАВС, 2014. 232 с.

57. Царькова О.В. Психологія переживання провини в батьків дітей із психофізичними вадами розвитку: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2016. 256 с.

58. Шелест Н.А. Формування ціннісного ставлення до створення сім'ї у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук. Київ : Уманський державний педагогічний ун-т ім. Павла Тичини, 2019. 177 с.

59. Яблонська Т.М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. *Український соціум*. 2004. № 2 (4). С. 80–84.

60. Levis R.A., Spanier G.B. Theorizing about the quality and stability of marriage. *Contemporary theories about the family*. New York : Free Press, 2016. P. 23–34.